

אחרית-דבר

א. פרקי הספר תמו, ופרשת הסיכום של שואת ישראל באירופה לא תמה. המחקר שניתן בזה הוא פרי נסיון להבהיר את רקע המאורעות ולחשוף את ההגיון הפנימי שבהשתלשלותם תוך כדי זרימתם והתהוותם. כי אנו, דור השואָה, הדור שהועמד על פי תהומות האבדון, הננו גם דור המבחן והמאבק, דור ההפיכה הגמורה בתולדות ישראל, ולפיכך שומה עלינו להציץ לתוך-תוכן של חשכת התהומות האלה, לראותן על כל אימתן ולשמוע ברור את הקול הבוקע ועולה מתוכן. היינו עדים לתבערת-ביעותים שאחזה בבית-ישראל — ואולם ראה ראינו גם את מאבקם הנואש והנועז של מוקפיי-הלהבות להימלט אל החוף הנכסף של התקנה האחרונה. על קירות בתי-חינו הבוערים והמתמוטטים תרות: „הסנה בוער באש והסנה איננו אופל“. על דורנו הוטל להפוך את כאב החורבן ללהט של תחייה, לעשות את זעם השואָה לכוח-דוחף של תקופה, על-כן עלינו לפשפש בקורות השואָה, לחטט בכל פצעי חולשתנו, להוקיע את כל בדידות מעמדנו בעולם עת היינו נתונים בתוך צפרני החיה האכזרית. כי באבחנת המכה אתחלתא דרפואה. אומה דלת-רצון עלולה לבוא מתוך הכרת חולשתה לידי דכאון גמור, ואולם אומה נאפדת-אמונה תשנס את מתניה ותחשל את מלוא אוניה לשם התמודדות של תנופה עם הגורל המתאכזר.

כזאת נראית לי כל תכליתה של חקירת השואָה בימינו.

ידעתי, כי מחקרי איננו שלם די-צרכו, איננו ממצה את הנושא, אם אמנם הוא פרי יגיעה של שנים. אי-אלה מרעיונות היסוד שבספר נצנצו במוחי אחרי הכירי היכרות אישית את קלגסי הנאצים בתקופת הכיבוש בפולין. או החילותי באיסוף החומר הדוקומנטארי והסטאטיסטי. כמה וכמה מן התעודות נאספו תוך מאמץ מתמיד בשנות המלחמה עצמה. לעריכת המחקר ניגשתי מיד עם סיום המלחמה באירופה, ועל עבודה זו שקדתי,

בירושלים, עד גמר שנת תש"ו. עתה עובר אני על עלי ההגהה תוך מסע מחקר על פני ריכוזיה של שארית ישראל באירופה, בכללם גם המחנות לעקורים ולנדיחים, ורואה כי על חומר ההוכחה הצרור בדפים אלה יש להוסיף כהנה וכהנה; כי את סידרת התעודות המכונסות בילקוט המצורף לספר יש להשלים כעת בכמה וכמה מיסמכים נאציים סודיים, שנתגלו בינתיים. כי הקושי העיקרי בשדה חקירת השואה לא בא מחוסר תעודות ועדויות, כי אם, להיפך, מעודף חומר, מהצפה של מיסמכים, הזורמים ובאים מכל הצדדים.

ריבוי החומר העובדתי בא מסיבות אלו: (1) מעשה ההשמדה אורגן מראש וברישגלי לכל פרטיו ודקדוקיו והנאצים, שהיו בטוחים בנצחונם, לא השתדלו להעלים בפקודותיהם על חיסול היהודים דבר וחצי דבר; (2) מפעל־ההשמדה הקיף איזור הכולל כמעט יבשת־אירופה כולה על עשרים מדינות ויותר, ובכל מדינה ומדינה בוצעה ההשמדה על־ידי עוזרים מרובים גם מבין האוכלוסיה המקומית; (3) כל יהודי שנשאר בחיים בתחומי השואה ניצל בנס, בניסיו־ניסים ממש, כי כל יהודי היה מיועד להשמדה והיה צד לה; מספר עדי־הראיה היהודיים של זוועות־ההשמדה הוא איפוא כמספר שרידי ישראל באירופה.

כל ניתוח של תהליך השואה מותנה איפוא בהשתלטות על חומר דוקומנטארי עצום ובצמצום היקפו של חומר זה, לשם חישובם של הגורמים העיקריים והתופעות המכריעות. לפיכך לא היתה מגמת המחקר הנוכחי אלא לשרטט את המסגרת הכללית. ואם מגמה זו באה על סיפוקה — והיה זה שכרי.

ב. שלטון הנאצים תם, ותקופת השואה של יהדות אירופה לא תמה. מאז נתבשרה האנושות על דבר נפילת הנאציות רבו, מה רבו, אכזבותיו של העם היהודי המתעוות ביסוריו והנפתל נפתולי גורלו. עם ישראל המוכה, שעייפה נפשו להורגים, עצר נשימתו והתכווץ במכאובו תוך תוחלת ליום הנצחון של הצדק, כי בוא יבוא, אף כי יתמהמה. ויום זה בא, גם בא — אך הנחמה לישראל לא באה. נהפוך הדבר. יום נצחון הצדק הביא בכנפיו מרירות אכזבה לישראל. היהדות

השותתת דם קצרה רוחה מצפיה ממושכת ליד עוזרת ומנחמת, ליד חובשת-פצעים, ואולם זרוע עוזם של אלה, שניצחו במלחמה בשם האנושות ובשם המוסר ובשם היושר, היתה ליהדות זרוע אכזרית, הנטויה להוסיף מכאובים על מכאוביה.

ומאז יום הנצחון ועד היום הזה הלכו ואושרו כל ההנחות הפוליטיות, שעליהן הושתת מחקרנו: (1) המלחמה ביהודים היתה סעיף מרכזי בתכנית ההשתלטות העולמית של הנאציות; (2) ההשמדה הפיסית הטוטאלית של היהודים תוכנה והוכנה מראש על-ידי השלטון הנאצי העליון; (3) קצב הביצוע של תכנית-ההשמדה היה תלוי גם בתנאים המדיניים-אסטרטגיים של המערכה העולמית וגם בצורות ההגבה של מעצמות-העולם; (4) גם תוך מהלך-ההשמדה ההמונית במכונות-הרצח המודרניות, שהוכנו במיוחד ליהודים, רבו האפשרויות להציל אחוזים ידועים מהנועדים לרצח, ואולם רצונן של מעצמות-הברית להציל לא היה שלם וכן; (5) כושר ההתנגדות וההתגוננות של היהדות הנידונה להשמדה וגם כל יכולת של אירגון מפעל-הצלה עצמי ועצמאי של היהדות אשר מחוץ לאזורי השואה, שותקו והוכשלו על-ידי עמדתם הפושעת של שליטי-העולם.

אכן, נציגי מעצמות-הברית המנצחות, שהופיעו במשפט נירנברג הזכור כמקטרגים על פושעי-המלחמה הנאציים הראשונים במעלה — טרחו מאוד למעט את דמותה של הטראגדיה היהודית, לצמצמה כסעיף-לוואי בכתב-האשמה הכללי נגד הנאציות, ואולם מה שהוסתר על ידם במשפט נירנברג חשוף נחשף אחר-כך במשפטי כמה מפושעי-המלחמה האחרים, כגון במשפט המושל הנאצי בווארשה, לדוויג פישר וחבריו (התקיים בפני בית-הדין הפולני העליון בחדשי ינואר-פברואר 1947) ומשפטו של מפקד מחנה-ההשמדה באשווינצ'ים, רודולף הס ועוזריו (אף הוא התקיים בפני בית-דין הנ"ל בחדשי מארס-אפריל 1947). אמנם משפטים אלה לא עוררו הד חזק בעולם הגדול, כי הרי העתונות העולמית ציינה את הנאשמים בשם „הפושעים הנאציים הקטנים” (ודוק: הנאשם פישר נאשם בחיסול מחצית מיליון יהודים ומעלה שעברו דרך גיטו ווארשה והנאשם הס נתבע על רצח שלושה מיליונים אנשים במחנה אושווינצ'ים, רובם יהודים!). תוך בירור דינם של אלה השנים מראשי המשמידים נתגלה, כי התכנית להשמדת

היהודים הוכנה מראשית המלחמה באירופה וכי מחנות־ההשמדה הוקמו במיוחד לשם ביצוע תכנית זו. דיינו להזכיר בזה שני מיסמכים: (1) את פקודת המטה הראשי של הגיסטאפו בברלין מיום 21 בספטמבר 1939 על ההכנות המתאימות „לפתרון סופי של הבעיה היהודית“, שהוצגה על־ידי הקטיגוריה במשפט פיישר; (2) את הצהרתו הגלויה והברורה של מפקד אושווינצ'ים, כי ראש הגיסטאפו, הימלר, פקד עליו לכונן את מנגנון־ההשמדה למספר 6—7 מיליון יהודים מכל ארצות־אירופה.

ומה שהושק במשפט־נירנברג על האפשרויות להוציא ולהציל המוני יהודים מתוך צפוני המשמידים בשלבי־מעבר קריטיים בחזיתות המערכה הכללית, נחשף אחר־כך חישוף מלא בכמה פרסומים מוסמכים של אישים ידועים, יהודים ולא־יהודים, אשר לקחו בעצמם חבל בנסיונות־ההצלה. בספרו של הרוזן השוודי בואנארוט, מי שהיה בשלבי־הסיום של המלחמה מתווך השלום בין הממשלה הגרמנית לבין מעצמות־הברית, מסופר הרבה על הצעתו של ראש הגיסטאפו לשחרר מגרמניה קבוצות גדולות של יהודים, שהושארו עד לאותו זמן במחנות השיעבוד וההשמדה. ובספרו של איירה הירשמן, שליחו המיוחד של נשיא ארצות־הברית, רוזוולט, לארגון המפעל להצלת היהודים באירופה בשנת 1944, נכללו הרבה עובדות ותעודות רשמיות על ההזדמנויות להצלתה של יהדות הונגריה, אשר נשמדה על סף הנצחון ממש. יש דו"חות מהימנים מאת שליחי ועד־ההצלה של רבני אמריקה ומאת הצנחנים העבריים שחדרו לאירופה הכבושה כשליחי ועד־ההצלה של הישוב, המעידים כולם פה אחד, כי אפשר היה להציל רבים מן הלקוחים למות אלא שמעצמות־הברית לא חשבו כלל לאפשר את ההצלה. יש דו"ח רשמי של הסוכנות היהודית לארץ־ישראל על הבטחה רשמית של הממשלה הבריטית לתת רשות־כניסה לארץ־ישראל לכל השריי־דים שיימלטו מאיזור השואָה באירופה, אלא שההודעה על הבטחה זו לממשלה התורפית, כדי שתתן ויזומ־מעבר, עוכבה תשעה חודשים, עד שאבד ערפּה. ויש דו"ח מהימן של מוסד יהודי עולמי על תכנית־הצלה מיוחדת של 20 אלף ילדים יהודיים, אשר השלטונות הנאציים הסכימו להוציאם חיים והממשלה השוודית הסכימה לתת להם מקלט בארצה, אך ביקשה ערובה מאת מעצמות־הברית כי עם תום המלחמה יוצאן הילדים מארצה.

וערובה זו לא ניתנה, וגם ילדים יהודיים אלו הושמדו. על פרשה זו אפשר להרבות ולהוסיף עוד ועוד, ואולם מה גבוא ונוסיף הוכחות לאשמתו של העולם הנאור, אחר שבמשך שתי שנים אחרי הנצחון עוד נמשכת והולכת שואת יהדות אירופה! ואם אמנם השמדה ישירה אין כאן — הרי יש כאן כלא־מחנות, סגירת שערים להצלה ולתקומה, משטר הכופה על העקורים התנוונות וכדוך־נפש, מלחמת־תנופה בתנועת ההצלה העצמית של השרידים והסתה אנטישמית פרועה ואף התפרצויות של פוגרומים ממש.

ג. פורענות ישראל לא תמה והאומה שנדחקה לתוך מיצרי הכליון מוסיפה להיאבק מאבק נואשים. מאבק גורלי זה קיבל לעינינו כמה גילויים וצורות: מלחמת השרידים לשחרורם על־ידי בריחה המונית מגאיות ההריגה; העפלה עקשנית ללא ליאות בדרך חתחתים זרועה־מכשולים ופחי־מוקשים; דרישה תקיפה לעצמאות ישראל על־ידי אסירי המחנות; התלכדותו של הישוב למלחמת העליה מתוך התמסרות מלאה; גיוסה של יהדות העולם ובראשה יהדות ארצות־הברית לעזרת אחים רחבת־לב ורחבת־היקף; החזית המאוחדת של כל חלקי האומה בכל פיזורי הגלויות למען תקומת ישראל בארץ־ישראל. כל התופעות הללו מוכיחות על חשק החיים ולהט־התחיה המתפרצים ועולים מתוך מעיינות האמונה בנצח ישראל, מתוך תהומי היסורים.

והשתלהבות זו של יצר־הקיום באומה באה תוך עצם סופת האבדון. כי את החיוניות האדירה ביותר מפגינים דווקא האודים המוצלים, פליטי החרב ושרידי ההשמדה, אשר להבות הכבשנים לחכו ממש את גופותיהם וחרכו את נשמותיהם. אודים מוצלים אלה אשר השטן המשחית אמר, כי עוד בטרם ישליך אותם למאכולת אש ידעך בהם הניצוץ האחרון של חפץ־חיים, והנמלט מצפרניו יהיה מורעל ללא תקנה בארס של השחתה עצמית ושל שנאה עצמית — הם־הם שקמו והתעוררו מתוך רמץ המשרפות ובפיהם שאגת־החיים וזעקת־התחיה. סופת ההשמדה זיעזעה והפעילה איפוא מקורות גנוזים בחביוני האומה, מקורות העלולים להיפתח רק בשעה שקיום האומה ממש מוטל על כפות־המאזניים.

אכן, פרשת היאבקות זו של הנידונים לכליה עדיין לא הגיעה לידי ביטוי. תיתי להם, לכל המוסדות היהודים לחקר השואה בכל ארצות-אירופה — תיתי להם שהם טורחים לחשוף לא רק את זוועת האסון, כי אם גם את עוון המאבק היהודי. כמה מהפרסומים האחרונים של הועדות ההיסטוריות היהודיות זורעים אור רב על מאבק טראגי-על-כל-טראגי זה ומגלים נקודות-אור בתוך מעבה המחשכים של השואה. נציין בזה לדוגמה את פרסומיה של הועדה ההיסטורית היהודית בפולין, הכוללים גם דוקומנטים רשמיים על תנועת ההתקוממות בגיטאות, וגם תיאורים של כמה מעשי התגוננות והתנגדות ספוראדיים. נזכיר גם את החומר המפורט על תנועת ההתנגדות היהודית בצרפת, אשר לה הוקדשה תערוכה מיוחדת בפאריס. ואת מפעלם של פארטיזאנים-חלוצים באיטליה, אשר בדרך העפלתם הם עוסקים בהנצחת תנועת ההתגוננות היהודית על תהפוכותיה וגלגוליה, אם אמנם עדותם טרם סוכמה והחומר שנאסף טרם ראה אור. ראויה להבלטה גם יומתה העצמית של שארית הפליטה הכלואה במחנות בגרמניה לארגן מפעל עצמאי מסועף לחקר תקופת השואה על גילויי הגבורה היהודית שבאו עמה.

וגם בנקודה זו מעט הוא החומר שבספר. קצרה היריעה וצרה המסגרת מלהכיל את מלוא החומר הדוקומנטארי על מאבק היהודים בשנות השואה. מה שהובא כאן הובא רק לשם דוגמה, לשם הוכחה, כי במאזן האסון הכללי יש להקציב מקום יאה לתנועת ההתגוננות. מתוך המעט שבספרנו ניתן רק לקבוע, כי היהדות שנדונה לגרדום אמנם נלחמה מלחמה נואשת — מלחמה כמעט בידים עם אויב אכזרי, מזויין בכלי-המשחית הנוראים ביותר.

מלחמה נואשה זו היא-היא אשר הולידה את המאבק של עכשיו. בזאת ניתן להיווכח גם על-ידי הכרה קלה של שארית ישראל באירופה, ובמיוחד של זו המרוכזת במחנות העקורים. שארית זו שנרמסה והושפלה עד דכא — אינה פוסקת מלדרוש את עצמאות ישראל; היא, שהיתה בעצמה מזומנת לכליה — מהווה עתה כוח-מעורר וכוח-דוחף למאבק המלוכד של האומה כולה. וחזית ישראל אחת היא.

במידה שהתביעה לתקומה בארץ-ישראל מאחדת לחטיבה אחת את

שרידי ישראל כולם, בה במידה מלכדת התביעה להצלת השארית את הישוב כולו לכוח לוחם ומוצק ואת העם היהודי בכל תפוצותיו לגוף אחד בעל רצון אחד.

כי על־כן שומה עלינו להפוך ולהפוך בשואָה, במוראותיה ובתוצאותיה. בידיעת השואָה — הערובה לסערת־נפשו, לאומ־רוחו ולעוז־החלטתו של דורנו — דור נאבק.

אי־שם במחנה־נידחים ליד נירנברג, עיר השטנה,
בחודש סיון, תש"ז.